आदर्श प्रश्न पत्रम् (2026–2027)
कक्षा – एकादशी (10+1)
विषय : संस्कृत

समयः होरात्रयम् (3 घण्टे) पूर्णाङ्काः 80

सामान्य निर्देशाः

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्तिः

खण्ड (क)	: बहुविकल्पीय प्रश्नाः	– 16 अङ्काः
खण्ड (ख)'अ'	: अपठित अवबोधनम्	– 8 अङ्काः
खण्ड (ख)'आ'	: रचनात्मक कार्यम्	– 8 अङ्काः
खण्ड (ग)	: अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्	– 22 अङ्काः
खण्ड (घ)'अ'	: पठितांश–अवबोधनम्	– 16 अङ्काः
खण्ड (घ)'आ'	: संस्कृतसाहित्यस्य इतिहासः	– 10 अङ्काः

खण्ड (क)

बहुविकल्पीय प्रश्नाः (16 × 1 = 16 अङ्काः)

प्र01: निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है। उसके चार विकल्प दिए जा रहे हैं, सही विकल्प चुनकर लिखिए:

(i) ज्योतिषां ज्योतिः कः कथ्यते?
(क) आत्मा (ख) समानी (ग) मनः (घ) औषधीः

(ii) रोहसेनः कीदृशीं शकटिकां याचते?
(क) सौवर्ण (ख) मृत्तिका (ग) काष्ठ (घ) ताम्र

(iii) विदुरायाः पुत्रः केन पराजितः अभवत्?
(क) कृष्णेन (ख) सिन्धुराजेन (ग) अर्जुनेन (घ) दुर्योधनेन

(iv) रजन्यां गूढा माता कैः विनष्टा?
(क) शूरैः (ख) त्रिमूर्तिभिः (ग) अरिभिः (घ) सर्वैः

(v) देहिनां का स्वभावजा भवति?
(क) श्रद्धा (ख) आयुः (ग) सात्विकी (घ) तामसी

(vi) सात्विकाः <u>देवान्</u> यजन्ते। (रेखाङ्कितं पदं आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत)।
(क) कः (ख) केभ्यः (ग) केन (घ) कान्

(vii) मनः प्रत्यात्मनियतत्वात् ________ परमाणुरूपं नित्यं च। (रिक्तस्थानं पूरयत)।
(क) त्रिविधम् (ख) परमाणुरूपः (ग) अनन्तम्ञ्ज् (घ) द्विविधम्

(viii) एतेषु कः भिन्नः?
(क) बहुश्रुता (ख) मगधाः (ग) बङ्गाः (घ) कलिङ्गाः

(ix) "पक्वं द्रुममिवासाद्य तस्य जीवितमर्थवत्" अस्य समुचितं अर्थं किम्?
(क) तस्य मानवस्य जीवितमर्थवत् भवति। (ख) कदाचित् अर्थवत् भवति कदाचित् न।
(ग) पक्वं द्रुममिव जीवितमर्थवत् न भवति। (घ) केवलं स्वजीवनं अर्थवत् भवति।

(x) उचितक्रमेण सादृश्यं लिखत – ईशः – ईश्वरः, लाङ्गलिकः = ?
(क) कठिनां (ख) जनपदारथ्यकर्ता (ग) कृषकः (घ) भूमिम्

(xi) पदार्थाः कति सन्ति?
(क) पञ्च (ख) सप्त (ग) षड् (घ) नव

(xii) हितोपदेश की रचना किसने की?
(क) नारायण पंडित (ख) विष्णु शर्मा (ग) कालिदास (घ) माघ

(xiii) पञ्चतन्त्र में कितने तन्त्र हैं?
(क) छः (ख) तीन (ग) पाँच (घ) सात

(xiv) ऋग्वेद के ऋत्विज् का नाम क्या है?
(क) अध्वर्यु (ख) होता (ग) ब्रह्मा (घ) उद्गाता

(xv) महाभारत में कितने पर्व हैं?
(क) 24 (ख) 10 (ग) 40 (घ) 18

(xvi) अष्टाध्यायी के लेखक कौन हैं?

(क) पतञ्जलि (ख) पाणिनि (ग) महर्षि वाल्मीकि (घ) महर्षि वेदव्यास

खण्ड(ख)'अ' : अपठितांश–अवबोधनम् (8 × 1 = 8 अङ्काः)

प्र02: अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखतः–

सरदार भगतसिंहः क्रान्तिकारिणां यूनां नेतृत्वं स्वातन्त्र्यसङ्गरे कृतवान्। सोऽभूत् च आदर्शभूतो भारतीय युवावर्गस्य। न केवलं भगतसिंहः स्वतन्त्रतासंग्रामे संलग्नः आसीत, तस्य समग्रपरिवारः स्वतन्त्रतासंग्रामे प्रवृत्तः आसीत। सरदार भगतसिंहस्य जन्म–समये तस्य जनकः सरदार किशनसिंहोऽपि योऽभूत स्वतन्त्रतासैनिकः कारागारे गौराङ्गैः निपातितः। स्वतन्त्रतासैनिकोऽस्य पितृव्यः सरदार अजीतसिंहः निर्वासितश्चासीत्। 1907 तमे वर्षे सितम्बरमासे, लॉयलपुर मण्डले बङ्गाख्ये ग्रामे सरदार भगतसिंहस्य जन्म बभूव। प्राथमिकी शिक्षा च अस्य ग्रामे एव अभूत्। उच्चाध्ययनाय अयं लाहौरनगरं गतवान्। अध्ययनसमकालमेव भगतसिंहोऽपि क्रान्तिकारिणां संसर्गे समागतः। देशभक्तिभावनया सोऽध्ययनं मध्ये विहाय दिल्लीनगरं प्रत्यागच्छत्। तत्र आगत्य 'दैनिक अर्जुन' इत्याख्ये समाचारपत्रे संवाददातृ रूपेण कार्यमकरोत्।

प्रश्नाः–

(क) एकपदेन उत्तरत –

(i) भगतसिंहस्य जनकस्य किं नाम आसीत्?

(ii) भगतसिंहस्य जन्म कुत्र बभूव?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(iii) भगतसिंहः उच्चाध्ययनाय कुत्र गतवान्?

(iv) सरदार भगतसिंहस्य पितृव्यस्य नाम किम् आसीत्?

(v) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरत –

(vi) 'प्राथमिकी शिक्षा' अत्र विशेषणपदम् किमस्ति?

(vii) 'परतन्त्रता' इत्यस्य विलोमपदं किमस्ति?

(viii) 'आगत्य' इति पदे कः धातुः कश्च प्रत्ययः प्रयुक्तः?

खण्ड(ख) 'आ' : रचनात्मकं कार्यम् (8 अङ्काः)

प्र०3. महाकवि बाणभट्टस्योपरि अनुच्छेदं लिखत। (4 अङ्काः)

अथवा

महाकविः वाल्मीकेरुपरि अनुच्छेदं लिखत।

प्र०4. 'उत्तररामचरितम्' अधिकृत्य निर्दिष्ट–शब्दसाहाय्येन पुत्रं प्रति पत्रं लिखत। (4 अङ्काः)

(सहायक–शब्दाः :– पठितम्, चिरञ्जीव, जनकः, विलक्षणः, रोदिति, संक्षेपेण, सुखान्ता, करुणः)

अथवा

'अभिज्ञानशाकुन्तलस्य' वैशिष्ट्यमधिकृत्य ज्येष्ठभ्रातरं प्रति पत्रं लिखत।

खण्ड(ग) : अनुप्रयुक्त–व्याकरणम् (22 अङ्काः)

प्र०5. निम्नलिखित में से किन्हीं चार वर्णों के उच्चारण स्थान लिखें। (4 ×½ = 2 अङ्काः)

घ, द, प, श, व, र

प्र०6. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन शब्दों की सन्धि या सन्धिविच्छेद करें। (3 अङ्काः)

उच्चारणम्, मुरारिः, नाविकः, प्रति + एकम्, महा + ईशः

प्र०7. निम्नलिखित में से किन्हीं चार में उचित विभक्ति लगाकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करें। (4 अङ्काः)

(i) हिमालयः __________ पर्वतेषु उच्चतमः अस्ति। (सर्व)

(ii) शकुन्तला प्रियंवदा च द्वे __________ आस्ताम्। (सखि)

(iii) गोपालः __________ पयः दोग्धि। (गो)

(iv) सीता __________ सह वनं गता। (पति)

(v) बालकः __________ काणः अस्ति। (अक्षि)

प्र०8. निम्नलिखित में से किन्हीं चार वाक्यों में उचित क्रियाध्धातु लगाकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करें। (4 अङ्काः)

(i) अहम् संस्कृतं __________। (पठ्, लृट्)

(ii) बालिकाः __________बालकाः च पठन्ति (लिख्, लट्)

(iii) सर्वे छात्राः कक्षायाम् __________। (गम्, लोट्)

(iv) त्वं कुत्र गन्तुम् __________? (इष, लट्)

(v) ते गुरुम् __________। (नम्, लङ्)

प्र०9. निम्नलिखित उचित अव्ययों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करें। (4×½ = 2 अङ्काः)

(नूनम, ह्यः, पुनः, सहसा)

(i) __________ रविवासरः आसीत्।

(ii) __________ अध्यापिका आगच्छत्।

(iii) सा __________ उत्तीर्णा भविष्यति।

(iv) कृपया __________ पठतु।

प्र०10. निम्नलिखित में से किन्हीं चार के प्रकृति—प्रत्यय विभाग करें। (4 × 1 = 4 अङ्काः)

गम्. तव्यत, हन्तुम, स्थितः, नि + धा + ल्यप्, कुमारी

प्र०11. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन समस्त पदों का विग्रह करके समास का नाम लिखें।

निर्मक्षिकम, राजपुरुषः, अष्टाध्यायी, पीताम्बरः, रामलक्ष्मणौ (3 अङ्काः)

प्र०12. निम्नलिखित चार वाक्यों को शुद्ध करके लिखें। (4 ×½ = 2 अङ्काः)

(i) विद्यालयस्य परितः वृक्षाः सन्ति।

(ii) बालः सर्पण बिभेति।

(iii) सीता रामस्य सह अयोध्यानगरीम् अगच्छत।

(iv) परिश्रमेण विना सफलता न लभ्यते।

(v) देवं नमः।

खण्ड(घ)'अ' : पठितांश—अवबोधनम् (16 अङ्काः)

प्र०13. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत। (4×1= 4 अङ्काः)

तत्रस्थिताः मीनाश्च जलाभावात् मृतप्रायाः इव संजाताः। सलिलतीरवासिनः पक्षिणः वायसगणाः च यावत् तान् मत्स्यान् भक्षयितुं चिन्तयन्ति स्म, तावद् दैन्यवशगं मीन—कुलमवेक्ष्य बोधिसत्त्वः करुणायमानः चिन्तामापेदे।

प्रश्नाः : (क) एकपदेनोत्तरत –

(i) काः मृतप्रायाः इव सञ्जाताः?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(ii) बोधिसत्त्वः किमर्थं चिन्तामापेदे?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरत –

(iii) 'जलम्' इति पदस्य किं पर्यायपदं प्रयुक्तम्?

अथवा

(iv) 'अमृतम्' इति पदस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम्?

(v) 'सलिलतीरवासिनः पक्षिणः' अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?

प्र०14. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत। (4 × 1 = 4 अङ्काः)

सान्द्रतमिस्रावृतमार्तमन्धं विलोक्य तद् भारतमार्यखण्डम्।

गूढा रजन्यामरिभिर्विनिष्टा माता भृशं क्रन्दति भारतानाम।।

प्रश्नाः :—(क) एकपदेनोत्तरत –

(i) भारतमाता कीदृशं भारतं विलोक्य क्रन्दति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(ii) केषां माता भृशं क्रन्दति?

(ग) यथानिर्देशम् उत्तरत –

(iii) शविनष्टा माताश अत्र किं विशेष्यपदम्?

(iv) 'दृष्ट्वा' इति पदस्य स्थाने किं पर्यायपदं प्रयुक्तम्?

अथवा

(v) 'माता भृशं क्रन्दति' इति पदे किं क्रियापदम्?

प्र०15. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत। (4× 1 = 4 अङ्काः)

भवानीदत्तः (सक्रोधम्):

मूर्ख! तस्य गृहमपि नातिदीर्घम्। अस्वच्छवीथिकायां स्थितम्। तस्य पितापि शाकफलविक्रेता, न तव तात इव शिक्षितः। एवम्भूतेऽपि किमर्थं तत्रागमस्तव?

सिन्धुः (सदैन्यम्):

तात! सोमधरः मम सुहृदस्ति। स पठनेऽपि तीक्ष्णः। मय्यतितिरां स्निह्यत्यसौ। तस्मादावयोः प्रगाढा मित्रता। स गणिते मम साहाय्यं करोति।

प्रश्नाः :– (क) एकपदेनोत्तरत –

(i) कस्य गृहं नातिदीर्घम्?

(ii) सोमधरस्य स्वभावः कीदृशः अस्ति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(iii) 'शत्रुता' इति पदस्य विलोमपदं किम्?

(iv) 'ह्रस्वम्' इति पदस्य पर्यायपदं किम्?

अथवा

(v) 'स पठनेऽपि तीक्ष्णः' अत्र 'सः' इति सर्वनामपदं कस्य संज्ञापदस्य कृते प्रयुक्तम्?

प्र०16. अधोलिखितानां कयोः द्वयोः सप्रसङ्गं भावार्थं स्पष्टीकुरुत । (2 × 2 = 4 अङ्काः)

(क) अनलङ्कृतशरीरोऽपि चन्द्रमुख आनन्दयति मम हृदयम्।

(ख) सिन्धो! अलं भयेन। सर्वथा अनाहतोऽसि प्रभुकृपया।

(ग) गूढा रजन्यामरिभिः विनष्टा माता भृशं क्रन्दति भारतानाम्।

खण्ड(घ)'आ' :संस्कृतसाहित्यस्य इतिहासः (10 अङ्काः)

प्र०17. निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर संक्षिप्त टिप्पणी लिखिएः– (3 अङ्काः)

1. महाभारत 2. अथर्ववेद 3. कादम्बरी

प्र०18. समुचितं मिलनं कुरुत (सही मिलान कीजिए)। (3×1 = 3 अङ्काः)

(i) अभिज्ञानशाकुन्तलम्	(क) महाकवि शूद्रक
(ii) मृच्छकटिकम्	(ख) विष्णु शर्मा
(iii) पञ्चतन्त्रम्	(ग) महाकवि कालिदास

प्र०19. निम्न में से किन्हीं दो शब्दों पर नाट्य शब्दावली(टिप्पणी) लिखिए। (2×2=4 अङ्काः)

1. प्रस्तावना 2. नेपथ्य 3. भरतवाक्यम्

Format of Design
Question Paper/Test

Subject : Sanskrit
Class : 10+1
Time : 03 hours
Marks : 80

Weightage to objectives

Objective	Knowledge of language elements	Comprehension	Expression	Appreciation	Total
Percentage of Marks	32%	24%	30%	14%	100%
Marks	27	18	24	11	80

Weightage to form of question:

Form of Questions	E/LA	SA	VSA	Q (MCQ)	Total
No.of Questions	04	06	08	01	19
Marks allotted	15	24	25	16	80
Estimated time	35 min	70 min	50 min	25 min	180 min 03 hours

Weightage to Major Content Areas:

S.No.	Units/Sub-Units	Marks
1	बहुविकल्पीय प्रश्न	16
2	अपठित अवबोधनम्	08
3	रचनात्मक कार्यम्	08
4	अनुप्रयुक्त व्याकरणम्	22
5	पठित अवबोधनम्	16
6	संस्कृत साहित्यस्य सामान्य परिचयम्	10
	Total	80

Schemes of Sections 04
Patterns of option खण्ड 'क' अतिरिच्य अन्य खण्डेषु विकल्पः अनिवार्यरूपेण भविष्यति।

Index of Abbreviations:
(E/LA: Essay/Long Answer; SA: Short Answer; VSA: Very Short Answer; O: Objective)

BLUE PRINT

FORMAT OF BLUE PRINT(Language)

Subject: Sanskrit　　　　　　　　　　　　　　　　　　Class: 10+1

Unit/Paper: Elective　　　　　Max.Marks: 80　　　　　　Time: 3 hours

S. No.	Objective → / Form of Questions	Elements of Language				Comprehension				Expression				Appreciation				Total Row Wise
	Content Unit Sub Unit	E	SA	VSA	O	E	SA	VSA	O	E	SA	VSA	O	E	SA	VSA	O	
1	बहुविकल्पीय प्रश्न	-	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	2	-	-	-	2	16
2	अपठित अवबोधनम्	1	1	1	-	-	1	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	08
3	रचनात्मक कार्यम्	-	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	08
4	अनुप्रयुक्त व्याकरणम्	-	8	5	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	2	-	-	22
5	पठित अवबोधनम्	2	2	1	-	-	2	1	-	4	1	-	-	-	2	1	-	06
6	संस्कृत साहित्यस्य सामान्य परिचयम्	-	-	-	-	3	-	-	-	4	-	-	-	-	3	-	-	10
	Sub Total	03	11	07	06	07	03	02	06	13	04	05	02	01	07	01	02	QS(Marks)
	Total Column → Wise	27 (Marks Total)				18 (Marks Total)				24 (Marks Total)				11 (Marks Total)				80

Summary:					
	Essay(E)	No.	04	Marks	15
	Short Answer(SA)	No.	06	Marks	24
	Very Short Answer(VSA)	No.	08	Marks	25
	Objective (O)	No.	01	Marks	16